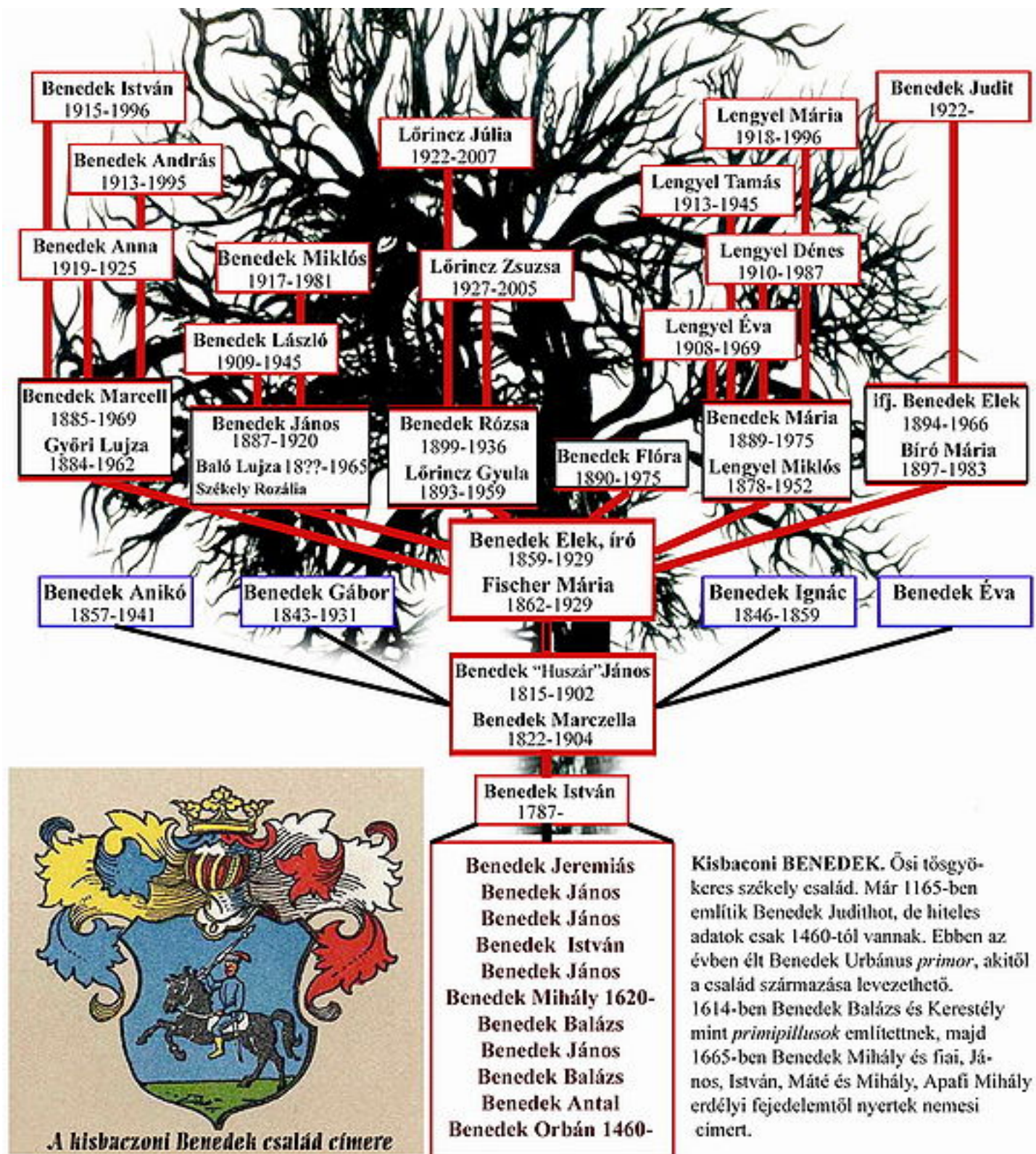

Makki Marie-Rose

2009. 05. 08. (XIII/19) HETEK ONLINE

Ősbemutató

Családfakutatás anyakönyvek és gének alapján

Nagyon keveset tudunk a felmenőinkről, pedig szakavatott segítséggel akár az is kideríthető, hogy szépapánk részt vett-e az 1848-as szabadságharcban, vagy mit csinált dédapánk 1918-ban? A múlt ismerete nélkül a jelenünk sem érthető meg, és a jövőnk sem befolyásolható - állítják szakemberek. A sok évtizedes hallgatás után manapság reneszánszát éli a családi múltfeltárás.

„A mai diákok számára a Kádár-korszak semmivel sem mond többet, mint a sumérok ideje” - mondta el egy konferencián Foki Tamás, a Fazekas Mihály Gyakorló Iskola és Gimnázium történelemtanára. Mint kifejtette: a családi emlékezetek maximum az első világháborúig nyúlnak vissza. Foki Tamás a diákjaival tárgyi emlékeket gyűjt, illetve a tanulók interjúkat készítenek a felmenőkkel, túlélőkkel, így közel kerülnek gyökereikhez, feltárják a családi legendáriumokat. „Érdekes helyzetek állnak elő, volt olyan például, hogy kiderült: 1956-ban az egyik gyerek nagyapja a váci börtönben volt rab, a másiké pedig ugyanott börtönőr” - mesélte a pedagógus.

„A mai nemzedékek úgy nőnek fel, hogy kevés fogalmuk van felmenőik sorsáról. Pedig a fiataloknak égetően szükségük lenne elérhető példaképekre, gyökereik ismeretére” - állítja Kopp Mária magatartás-kutató. Mint azt lapunknak kifejtette, az emberekben az elmúlt ötven évben kialakult egy „belső cenzúra”, s az elhallgatott, rendezetlen múlt vezetett el az általános identitáskrizishez, depresszióhoz a mai társadalomban. Nem véletlen tehát, hogy mostanság egyre nagyobb figyelem fordul a családi múlt vagy a különböző társadalmi csoportok történetének megismerése felé. Kopp szerint egy egészséges, sokszínűségére büszke nemzeti identitásnak is alapja lenne a sok-sok felszínre hozott magántörténelem.

„Egyes európai országokban, például Norvégiában különösen nagy kultusza van az ősök, a családfák alapos ismeretének, ami érthető, hiszen az, hogy hová megyünk, alapvetően függ attól, honnan jövünk” - mondta el érdeklődésünkre Czeizel Endre genetikus, akinek egyik fő kutatási területe a kiemelkedő magyarok családfáinak kutatása. „Izlandon például minden család a honfoglaló törzsekig vissza tudja vezetni az őseit. Magyarországon ezzel szemben sokáig komoly ellenszenv volt tapasztalható a családfakutatás iránt, ami érthető, hiszen családfája csak az arisztokratáknak volt, nekik rettenetesen fontos volt a »pedigré«, méghozzá az előjogok és a vagyon öröklődése miatt. A szegényebbek erre nem fordítottak gondot. Ehhez jöttek azután a zsidótörvények: a 2. zsidótörvény előírta az árja származás kötelező igazolását a közalkalmazottaknál és szellemi foglalkozásúaknál. Mindazok számára, akik a holokausztot mélységesen elítélik, a családfakutatás esetleg a »zsidó vagy nem zsidó« kérdéssel lehet azonos” - mondja a szakértő.

„A második világháború után, a kommunizmus idején is nagyon rossz mellékszövege volt a felmenők firtatásának, a családfakutatás pedig afféle polgári csökevénynek számított. 1989

előtt túlnyomórészt az elszármazott magyarok voltak azok, akik kutattak a gyökereik után. Időközben a kutatás feltételei sokat javultak, az okiratok hozzáférhetőek lettek, bár a levéltárosok segítőkészsége még mindig a régi" - mondta el kérdésünkre Bárdossy Péter családfakutató, a HungaRoots Kft. ügyvezető igazgatója. Másokhoz hasonlóan ő is a saját nemesi családja feltérképezésével kezdte az 1980-as évek végén, majd hivatásszerűen folytatta mások felmenőinek kutatásával. Mint mondja, a közelmúlt, például az ügynökkérdés, az államosított magánvagyonok vagy az öröklési viták kevésbé állnak közel hozzá. „1945 után teljesen átrendeződött a magyar társadalom, ennek a korszaknak a kutatása inkább történelmi feladatkör" - állítja Bárdossy Péter.

Laikusként több okból nehéz egy családfát felkutatni: ismerni kell hozzá a források lelőhelyeit, mi több, értelmezni is tudni kell az okiratokat. Bárdossy Péter elmondása szerint többnyire a 18. század végéig lehet visszanyúlni a felmenők kutatásában a régi Magyarország területén. A családfakutatáshoz az elsődleges forrást az anyakönyvi nyilvántartás jelenti.

„Európában a 16. században, Magyarországon többnyire a 18. század elején indult el a katolikus egyházi anyakönyvvezetés, méghozzá latin nyelven, majd a 19. század végén vezették be a polgári anyakönyvvezést. A dokumentumok nagyrészt megtalálhatók a megyei levéltárakban" - magyarázza a családfakutató. Az állami anyakönyveket, melyekben a születéseket, házasságkötéseket, halálozásokat regisztrálták, sokkal részletesebben állították ki, mint az egyházi iratokat. Eleve feljegyezték az alapvető adatokat az egyénekről: életkort, foglalkozást, származási helyet, esetleg a szülők nevét. Egy keresztlevelemben a szülők nevét, foglalkozását, lakhelyét, halálesetnél a halálozás okát, az elhunyt életkorát, esetleg házastársának vagy szüleinek nevét is feltüntették. Nem utolsósorban a felmenők és rokonok felkutatását ma már DNS-vizsgálatok is segíthetik.

Egy katolikus családot viszonylag könnyű feltérképezni az anyakönyvek alapján a 18. századig visszamenőlegesen, s ezt kiegészíthetik egyéb levéltári források, helytörténeti dokumentumok. A nemesi családok családfái akár az Árpád-korig is visszavezethetők, attól függően, hogy mikor kapta meg az egyik családtag az armalist, azaz a nemesi oklevelet.

A honfoglalás koráig visszavezetett ősfák hitelessége Bárdossy Péter szerint többnyire vitatható. „Magyarország területe sajnos gyakran volt háborús színtér, így nagy volt az iratpusztulás, tehát ízről ízre biztosan nem lehet visszavezetni a családokat honfoglaló eleinkig. A források pusztulnak, és az sem biztos, hogy száz százalékosan pontosak" - teszi hozzá a kutató.

Az anyakönyvek értelmezéséhez elsősorban a történelem alapszintű ismerete szükségeltetik, emellett az iratolvasás képessége, azaz hogy el tudjuk olvasni a régi kézírásokat, harmadrészt elengedhetetlen a latin nyelv alapfokú ismerete. Továbbá fontos az egyházszervezetben való tájékozódási képesség, hogy miként épült fel Magyarországon az egyházi közigazgatás. A kormányzattörténet, az iratképző hivatalok beható ismerete is elengedhetetlen az eligazodáshoz.

„A családfa-megrendelőik leginkább olyan belföldi honfitársaink, akiket elsősorban az őseikkel kapcsolatos természetes kíváncsiság vezérel" - mondja Bárdossy Péter. Ezen túlmenően az

utóbbi időkben megnőtt a magyarok körében a zsidó felmenők kutatása is - erre vonatkozó okiratok legkorábban a 19. század közepétől állnak rendelkezésre -, ami a szakember szerint esetleg az izraeli munkavállalói tervekkel magyarázható. Csak harmadsorban jellemző a vélt vagy valós nemesi származás kiderítésének szándéka. Egy a régi Magyarország területén felkutatott családfa egyébként átlagos esetben néhány hónapot vesz igénybe, és 300 ezer forint körüli összegbe kerül. Összesen három megbízható cég áll rendelkezésre a hazai piacon, sok a dilettáns a szakmában.

Az írók nem szerepelnek a megrendelők között. „A szépirodalmi alkotások, családtörténetek nem feltétlenül valóság-hű történetek. A családfakutatás ebben segítséget jelenthet, de semmiképp nem alkalmas ilyen ívű feladatra” - szögezi le a családfakutató. Egy családtörténetet rekonstruálni tényszerűen irattárakból igen nehéz. A családi mentalitás, ethosz, a nemzedékeken át ismétlődő esetleges sorsszerűség, a meghatározó jellemvonások - mindez nem követhető nyomon irattári módszerekkel.

„A genetikának óriási sorsformáló szerepe van az öröklődés terén, elsősorban egészségügyi szempontból - mondja Czeizel Endre. - A génállományunk egy tervrajz, amit az életünk során megvalósítunk. Ezt félig az anyánktól, félig az apánktól örököljük. Egy családorvos már az 1800-as évek végén leírta, hogy az emberek kétharmada abban a betegségben hal meg, amiben a szülei” - magyarázza a genetikus.

1990-ben hozzáfogtak a kromoszómában található DNS-makromolekula leolvasásához, s ennek köszönhetően 2004 óta ismerjük az emberi géntérképet. „Az Európai Unióban ma 2000 gént tudnak megnézni, ezek mind betegségekkel kapcsolatosak. Barack Obama felajánlotta az amerikaiaknak, hogy mindenkinek megnézik a legfontosabb 300 génjét. Ha megvalósul ez a koncepció, mindenki tudni fogja a saját speciális genetikai sorsát, s orvosi segítséggel átlag húsz évvel tovább élhetnek majd az emberek. A Nature magazin szerint 2012-re tehető az az időpont, amikor egy gyógyszer felírása előtt meg kell nézni majd a páciens DNS-ét, hogy megfelelő-e számára a szer. Az ember aktív irányítója lesz az életének, nem pedig passzív elszenvedője. Ha ismerem a gyökereimet, tudom, milyen szűrésre kell eljárnom, milyen életmódot kell élnem, hogy elkerüljem azt, amiben a felmenőim elhunytak” - folytatja Czeizel Endre.

A betegségekről áttérve a különböző tehetségtípusokra, ezek között vannak olyanok, amelyeknél nagyon jól letapogatható az öröklődés. Ilyen például a zenei talentum. A muzsikuskok családjában halmozódtak a zenészek, és egyvalaki eljutott a magaslatokig. J. S. Bach családjában például hatvanhét muzsikos volt.

Más tehetségtípusoknál nem mutatható ki öröklődés, ilyenek a költők, akik a semmiből jönnek, és a semmibe mennek. Például jön egy szlovák mészáros, elvesz egy analfabéta szlovák cseléd lányt, és megszületik Petőfi Sándor. Vagy Jozefi Áron szappanfőzőmunkás és Pőcze Borbála mosónő harmadik gyermekeként világra jön József Attila. Czeizel szerint ennek magyarázata, hogy a 25 ezer génpárunkban (kromoszómánkban) mindannyian hordozunk 5 hibás és 5 kivételes gént, de hogy melyik válik dominánssá, az életünk párjának genetikai kódjától is függ. Ha a párválasztás kiszámíthatatlansága során két olyan ember talál egymásra, akik azonos helyen hordozzák a jó géneket, akkor azok dominánssá válnak. A költők

kibontakozásához többnyire számkivetettség, pokoljárás, mostoha körülmények kellenek, a tudós elmék kibontakoztatásához viszont rendezett, ösztönző környezet szükséges. Nem véletlen, hogy Nobel-díjas tudósaink egytől egyig külföldön futottak be karriert. A zseniség is genetikailag befolyásolt - az emberek 25 százaléka rendelkezik valamilyen szempontból kivételes képességekkel -, de ennél sokkal jobban meghatározó, hogy mennyire tud ez az adottság kibontakozni, érvényesülni az adott korban, családban, társadalomban.

Ami a jellembeli tulajdonságokat, teherbírást, megküzdőképességet illeti, mindez nagyon kevésbé genetikai adottság, sokkal inkább szerzett, szocializációs produktum. Ha például a felmenők öngyilkosok lettek, akkor huszonöt-ször nagyobb a kockázata annak, hogy az illető is öngyilkos lesz. Czeizel hangsúlyozza: egy személy nem tervezhető meg. „Le tudom tapogatni a génállományát, azonban nem tudom mesterségesen megkonstruálni, hogy szőke, okos, kék szemű, jó humorérzékű ember legyen. Ha ki is választanék optimálisnak tűnő ivarsejteket, a megtermékenyülés során egyáltalán nem tudok beleszólni abba, hogy milyen génállományú egyed jöjjön létre belőlük. Száz évig még biztos, hogy ez szóba sem jön. Azokban a személyiségjegyekben, amelyek a központi idegrendszerhez kötődnek, az okosságtól a kreativitáson át a jellemig, van egy bizonyos genetikai hajlam, de itt a külső, társadalmi-kulturális hatások ezerszer meghatározóbbak.”

Egy nemesi család IV. Béla korából

Szeremley Huba neves badacsonyi borász, a Pannon Bormíves Céh alapítója az egyetlen olyan ember Magyarországon, aki felmenőit egészen IV. Béla koráig tudja igazolni. A Szeremleyek akkor kapták meg első címeres adománylevelüket, később – a 18. század végén – a család ősi nemesi származását egy Habsburg-okirat is megerősítette. Erre kevésbé büszke Szeremley Huba, a református vallású, neves személyiségeket felvonultató család ma élő 67 éves leszármazottja kikéri magának az arisztokrata származást.

„Földművelő középnemesi család volt a miénk, nem pedig holmi arisztokrata. Szokás azt mondani: nyelvén él a nemzet, én ellenben azt mondom: földjén él a nemzet, ezt a szellemiséget kaptam, és ezt adom át a gyermekeimnek is” – mondta el lapunknak Szeremley, akinek öt saját gyermeke mellett két fogadott gyermeke van. Legkisebb vér szerinti gyermeke két esztendőse, a legnagyobb fia pedig olajmérnök, aki apjával karöltve vezeti a balatoni családi birtokon lévő híres borpincészetet. „Bár különböző diplomákkal rendelkezünk, de előbb-utóbb mindnyájunkban felülkerekedik a ragaszkodás a szülőföldünkhöz és a családukhöz, a természetes élettérhez” – mondja Szeremley Huba. Családjának hosszú időn át felgyülemlett tapasztalatai arra tanították, hogy az egyének élete nem önmagában, hanem kizárólag a

na

gycsalád

viszonylatában nyer igazolást. Gyermekként az 1848-as szabadságharcról például dédnagyanyja személyes beszámolója alapján vagy nagyapjának nagybátyja által írt krónikájából szerezte ismereteit – ami nem feltétlenül a hivatalos történetírással megegyező tudást eredményezett. A népbíróság által 1946-ban bűnösnek ítélt és kivégzett apját pedig a többgenerációs nagycsalád helyettesítette. „Mi nem évtizedekben gondolkodunk, hanem évszázadokban, akár a múltat, akár a jövőt illetően. A múlt ismerete kétségtelen ad egy folytonos stabilitást, viszonyítási pontot, de nagyon kevés a megmaradáshoz. Meggyőződésem, hogy a mában kell élni, mi több, igen hosszú távon kell előre gondolkodni. A legnagyobb problémának azt tartom, hogy az emberek a városi léttel egy modern rabszolgaságba lettek belehajtvva, elszakítva természetes gyökereiktől, kisebb-nagyobb közösségeiktől. Nem látom pontosan, hová vezet az úgynevezett európai identitás. Még kevésbé látom azt, hogy mi fog maradni a nemzetünkből azután, ha az unió egy napon összeomlik.”